

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ

КВАСНЕВСЬКА Наталія Дмитрівна - кандидат юридичних наук, докторант
Державного науково-дослідного інституту МВС України

УДК 347.734(477)

В статті определено поняття адміністративно-правового статусу Верховного Суду України; охарактеризовані елементи адміністративно-правового статусу Верховного Суду України; в'яяснена роль и место Верховного Суду України в системі судової влади; виявлені и проанализировані особенности адміністративно-правового статусу исследуемого субъекта.

Ключові слова: Верховний Суд, судова влада, судовий орган, адміністративно-правовий статус, повноваження.

Постановка проблеми

Верховний Суд України є найвищим органом у системі судів загальної юрисдикції [1], що обумовлює особливості його правового статусу. На цей орган законодавством України покладається ряд важливих функцій та повноважень, що визначають його місце та роль у системі судової влади, та відповідно, специфіку його правового становища в ній.

У свою чергу, адміністративно-правовий статус Верховного Суду України, який є різновидом правового статусу, окрім інших елементів, включає адміністративно-правові повноваження, завдання та функції, що характеризують його як судовий орган, уповноважений на здійснення судового адміністрування та виконання інших адміністративних завдань. Це означає, що Верховний Суд України є особливим органом у системі судової влади, наділений не тільки повноваженнями з відправлення правосуддя, але й адміністративно-управлінськими функціями.

Таким чином, розкриття поняття та структури адміністративно-правового статусу Верховного Суду України дозволить виявити його специфічні ознаки, з'ясувати перспективи розвитку цього статусу в світлі судової реформи, що триває в Україні.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені визначенню особливостей адміністративно-правового статусу Верховного Суду України, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Стан дослідження

Окремі аспекти визначення адміністративно-правового статусу деяких державних органів, у тому числі судових, досліджували такі вчені, як: Н. Г. Захорольних, М. І. Карпа, В. М. Кравчук, Т. О. Коломієць, Л. М. Москович, І. В. Назаров, С. П. Погребняк, А. В. Солонар, О. В. Стівба, М. А. Фоміна та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню особливостей адміністративно-правового статусу Верховного Суду України, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Мета та завдання дослідження

Метою статті є визначення особливостей адміністративно-правового статусу Верховного Суду України. Для досягнення поставленої

мети необхідно виконати такі завдання: визначити поняття адміністративно-правового статусу Верховного Суду України; виділити елементи адміністративно-правового статусу Верховного Суду України та охарактеризувати їх; на основі проведеного аналізу місця та ролі Верховного Суду України в системі судової влади виявити особливості його адміністративно-правового статусу та визначити перспективи його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу

Для здійснення аналізу особливостей адміністративно-правового статусу Верховного Суду України необхідно визначити його поняття. Так, оскільки Верховний Суд України виступає державним органом у системі судової влади, родовим по відношенню до поняття його адміністративно-правового статусу є категорія адміністративно-правового статусу державного органу. На думку Т. О. Коломієць, адміністративно-правовий статус державного органу – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом [2, с. 64]. Погоджуючись з думкою науковця з приводу того, що адміністративні права та обов'язки виступають важливим елементом адміністративно-правового статусу державного органу, необхідно, однак, зауважити, що це не єдиний його елемент. О. О. Бандурка зазначає, що правовий статус державного органу становить певну сукупність його повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань [3, с. 23]. Підкреслюючи державно-владний характер повноважень державного органу, що реалізуються ним у межах адміністративно-правового статусу, науковець не виокремлює інших елементів в його структурі, що не в повній мірі відповідає повноті змісту досліджуваної категорії. Н. А. Олефіренко, розглядаючи адміністративно-правовий статус адміністративних судів, сформулювала його поняття як логічну систему взаємопов'язаних, взаємообумовлених та взаємодоповнюючих елементів, що характеризують його з точки зору призначення, предметних і функціональних повноважень та особливостей здійснення правосуддя у сфері державного управління [4, с. 152]. Отже, в даному підході вбачається

більш конструктивне та всебічне бачення структури адміністративно-правового статусу суб'єкта, яка, крім адміністративних повноважень, включає також призначення державного органу, порядок його організації тощо.

Аналізуючи вищенаведені визначення, можна дійти до висновку, що характерними ознаками адміністративно-правового статусу Верховного Суду України як державного органу в системі судової влади, є: 1) він - складна багатоелементною категорією; 2) кожен елемент адміністративно-правового статусу закріплений в нормах адміністративного законодавства; 3) виражає правове становище Верховного Суду України в системі судової влади з точки зору його державно-управлінських повноважень; 4) визначає роль Верховного Суду України в механізмі державного управління системою судів загальної юрисдикції; 5) обумовлює місце Верховного Суду України в адміністративно-правових відносинах з іншими суб'єктами, в тому числі державними органами.

Таким чином, адміністративно-правовий статус Верховного Суду України – це закріплена в нормах адміністративного законодавства система взаємопов'язаних та взаємообумовлених елементів, що визначають правове становище Верховного Суду України в адміністративно-правових відносинах з іншими суб'єктами, а також характеризують його роль та призначення в управлінні системою судів загальної юрисдикції.

Адміністративно-правовий статус Верховного Суду України характеризується складною структурою. У науковій літературі відсутня єдина позиція стосовно визначення її елементів.

Н. Г. Захорольних вважає, що в структурі адміністративно-правового статусу суб'єкта можна виділити загальний, спеціальний та індивідуальний правові статуси. Науковець зазначає, що саме індивідуальний правовий статус відображає особливості правового становища суб'єкта та персоніфікує його права та обов'язки при участі у конкретних правовідносинах [5, с. 70]. Сказане переважно застосовне відносно до посадової особи державного органу, ніж до самого державного органу. Тому більш прийнятною є пропозиція Н. А. Олефіренко стосовно виділення у структурі адміністративно-правового статусу

адміністративних судів трьох елементних блоків: організаційного, цільового та компетенції [4, с. 152]. В цілому погоджуючись з думкою науковця, пропонуємо дещо удосконалити структуру адміністративно-правового статусу Верховного Суду України з урахуванням особливостей, притаманних цьому судовому органу, та виділити такі її елементи: 1) порядок формування, призначення на адміністративні посади; 2) мета та завдання діяльності; 3) адміністративно-правові повноваження; 4) принципи та гарантії діяльності.

Проаналізуємо ці елементи та визначимо на основі даного аналізу особливості адміністративно-правового статусу Верховного Суду України.

Перший елемент – порядок формування – визначає не тільки порядок утворення Верховного Суду, його кількісний та якісний склад, але і формування його органів, у тому числі органів управління та самоврядування.

Склад та кваліфікаційні вимоги до суддів Верховного Суду України визначаються у ст. ст. 39-40 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [1]. Їх системний аналіз у контексті з іншими статтями цього Закону, дозволяє дійти до висновку, що до судді Верховного Суду України висувають підвищені, у порівнянні з іншими суддями, вимоги, як у відношенні віку, досвіду роботи на посаді судді, так і стажу наукової та науково-педагогічної діяльності. Отже, позиція законодавця є однозначною – Верховний Суд України формується з високодосвідчених компетентних суддів, які підтвердили на практиці та під час кваліфікаційного оцінювання свою здатність виконувати повноваження у вищому судовому органі.

Для виконання, покладених на Верховний Суд України, повноважень у його структурі утворюються чотири судові палати (в адміністративних, господарських, цивільних та кримінальних справах), Пленум Верховного Суду України, а також офіційний друкований орган та Науково-консультативна рада. Остання діє на основі положення про неї [6]. До кожної судової палати входять судді відповідної кваліфікації.

Мета та завдання діяльності Верховного Суду України визначені в ст. 38 Закону «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, зазначено, що Верховний Суд України є найвищим

судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначених процесуальним законом [1]. Незважаючи на досить чітке легітимне формулювання мети діяльності Верховного Суду України в науково-теоретичному та практичному плані, виникають спірні питання, пов'язані з трактуванням категорії «найвищий судовий орган» та визначенням повноважень у сфері перегляду судових справ в порядку касаційного оскарження.

З приводу цього Конституційний Суд України виніс Рішення у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України [7]. У цьому Рішенні Конституційний Суд України зазначив, що конституційний статус Верховного Суду України, як найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції, не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями суду касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, які реалізують повноваження касаційної інстанції [7]. Отже, Конституційним Судом України було визнано не конституційним касаційні повноваження Верховного Суду України щодо рішень, прийнятих верховними спеціалізованими судами як судами касаційної інстанції. У зв'язку з цим виникає питання, в чому ж тоді полягає найвище становище Верховного Суду в системі загальних судів.

З цього приводу правильною видається думка В. М. Кравчука, який зазначає, що особливий статус Верховного Суду України проявляється в тому, що він виконує особливу функцію, яку не виконує жоден інший суд будь-якої інстанції, у т.ч. і вищий, — забезпечує єдність (однаковість) судової практики [8].

Отже, можна сформулювати основну мету діяльності Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції: – забезпечення однакового та правильного застосування всіма судами загальної юрисдикції законодавства при розгляді справ та винесенні по них рішень.

Виступаючи колегіальним органом державної влади, Верховний Суд України утворює у своєму складі відповідні управлінські

органи та адміністративні посади. Зокрема, до органів належать: Пленум Верховного Суду України, органи суддівського самоврядування (збори Верховного Суду України); до керівних посад – Голова Верховного Суду України та його заступники.

Розмежування повноважень суддів, які займають адміністративні посади у Верховному Суді України, та органів судового управління, що утворюються в цьому суді, дозволяє дійти до висновку, що Голова Верховного Суду України та його заступники здійснюють переважно організаційно-управлінські функції та функції контролю за роботою апарату суду. Визначення питань внутрішньої організації суду вирішується виключно його колегіальними органами, в засіданні яких мають право брати участь усі судді Верховного Суду України – Пленумом та Зборами суддів Верховного Суду України. Водночас, слід зауважити, що аналіз ст. ст. 46, 126 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [1] та положень Регламенту Пленуму Верховного Суду України [9] свідчить майже про цілковиту ідентичність повноважень цих двох органів, їх склад (усі судді Верховного Суду) та умови правомочності їх засідань (присутність на засіданні не менше двох третин від кількості суддів, що працюють у суді). Наприклад, відповідно до п. п. 1-3 ч. 1 ст. 46 Закону Пленум Верховного Суду України обирає на посади та звільняє з посад Голову та заступників, заслуховує інформацію про їх діяльність. У п. п. 3,5 ч. 5 ст. 126 Закону Збори суддів ухвалюють рішення про обрання суддів на адміністративні посади та звільнення їх з посад; заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади. Отже, наразі існує потреба у більш чіткому розмежуванні повноважень Пленуму та Зборів суддів Верховного Суду України.

До адміністративних повноважень Верховного Суду України відповідно до ст. 38 Закону «Про судоустрій і статус суддів» відносяться такі, як: 1) узагальнення судової практики та забезпечення однакового праворозуміння та правозастосування всіма суддями; 2) аналіз стану здійснення правосуддя в судах загальної юрисдикції за даними судової статистики; 3) надання висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судової системи та діяльності Верховного Суду України тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що адміністративно-правовий статус Верховного Суду України не дозволяє йому здійснювати прямий та ультимативний управлінський вплив на нижчестоящі суди загальної юрисдикції або окремих їх суддів. Це обумовлено дією принципу незалежності суддів та підкорення їх тільки закону.

Останнім елементом адміністративно-правового статусу Верховного Суду України є принципи та гарантії його діяльності. Так, загальні для всієї судової системи принципи, які характерні і для діяльності Верховного Суду України, закріплені в ст. ст. 6-16 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [1]. До цих принципів належать: 1) незалежність суддів; 2) право кожного на справедливий та повноважний суд; 3) гласність та відкритість судового процесу; 4) здійснення судочинства та ведення діловодства в судах українською мовою; 5) обов'язковість судових рішень тощо.

Спеціальними принципами діяльності Верховного Суду України є: 1) остаточність та обов'язковість рішень Верховного Суду; 2) науковість рішень та висновків Верховного Суду; 3) спеціалізація судових палат по розгляду різних категорій справ тощо.

До гарантій діяльності Верховного Суду України можна віднести: 1) соціально-економічні гарантії: гарантований рівень оплати праці, визначення системи доплат, надання щорічної основної та додаткової оплачуваної відпустки, інші соціальні гарантії; 2) надання Верховному Суду України статусу найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції; 3) встановлення юридичної відповідальності за посягання на життя, здоров'я, майно, інші права та інтереси судді Верховного Суду або членів його сім'ї тощо.

Отже, проведений аналіз елементів адміністративно-правового статусу Верховного Суду України дозволяє виділити такі його особливості: 1) підвищенні вимоги до кандидатів на посаду суддів Верховного Суду України у відношенні віку, досвіду роботи на посаді судді, стажу, наукової, науково-педагогічної роботи тощо; 2) особливості мети діяльності Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції, яка полягає у забезпеченні однакового та правильного застосування всіма судами при

АНОТАЦІЯ

У статті визначено поняття адміністративно-правового статусу Верховного Суду України; охарактеризовано елементи адміністративно-правового статусу Верховного Суду України; з'ясована роль та місце Верховного Суду України в системі судової влади; виявлено та проаналізовано особливості адміністративно-правового статусу досліджуваного суб'єкта.

SUMMARY

The paper defines the concept of administrative and legal status of the Supreme Court of Ukraine; described elements of administrative and legal status of the Supreme Court of Ukraine; The role and place of the Supreme Court of Ukraine in the judicial system; identified and analyzed the features of the administrative and legal status of the studied subject.

розгляді справ та винесенні по них рішень; 3) особливості управління у Верховному Суді України, які реалізуються у формі засідань двох органів, у яких беруть участь всі судді – Пленуму та Зборів Верховного Суду України; 4) застосування специфічних методів управління системою судів загальної юрисдикції – відсутність прямого державно-владного впливу, а використання для цього методів опосередкованого управління: узагальнення та аналіз судової практики та надання на цій основі роз'яснень щодо правильності застосування окремих положень законодавства суддями під час розгляду справ.

Перспективою розвитку адміністративно-правового статусу Верховного Суду України, відповідно, подальших досліджень у цій сфері, мають стати: 1) уточнення правового статусу Пленуму та Зборів суддів Верховного Суду України; розмежування їх повноважень; 2) однозначне формулювання мети та завдань діяльності Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції; 3) визначення особливостей проведення кваліфікаційного оцінювання кандидатів на посади суддів у Верховному Суді України.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України в ред. від 12.02.2015 № 192-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – №17. – Ст. 24.
2. Коломієць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Коломієць Т. О. – К.: Юрінком-Інтер, 2011. – 576 с.
3. Бандурка О. О. Державна податкова служба в Україні: система, правовий статус, модернізація / О. О. Бандурка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 234 с.

4. Олефіренко Н. А. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні / Н. А. Олефіренко // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 3(4). – С. 152-155.

5. Захорольных Н. В. Особенности административно-правового статуса арбитражного управляющего / Н. В. Захорольных // Юридическая наука. – 2012. – №4. – С. 69-73.

6. Про затвердження Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді України : Постанова Пленуму Верховного суду України від 16.09.2011 № 5 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-11>.

7. Рішення у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України : Рішення Конституційного суду України від 11.03.2010 № 8-рп/2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-10>.

8. Кравчук В. М. Про інстанційність судової системи: третій зайвий? / В. М. Кравчук // Національна школа суддів. Наукові статті. — 2013. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nsj.gov.ua/ua/science/naukovi-statti/volodimir-kravchuk-pro-instantsiynist-sudovoi-sistemi-tretiy-zayvii/>.

9. Про затвердження Регламенту Пленуму Верховного Суду України : Постанова Пленуму Верховного суду України від 09.04.2012 № 5. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-12/paran51#n51>.